

Uspořádala Verlyn Fliegerová

ARGO

John Ronald Reuel Tolkien

PŘÍBĚH O KULLERVOVI

Z anglického originálu *The Story of Kullervo*,
vydaného nakladatelstvím HarperCollinsPublishers v roce 2015,
přeložil Jan Čermák.

Úvod, poznámky a komentáře Verlyn Fliegerová.

Ilustrace na obálce a frontispisu J. R. R. Tolkien.

Odpovědný redaktor Vít Penkala.

Technický redaktor Milan Dorazil.

Grafická úprava a sazba Vladimír Fára.

Vydalo nakladatelství Argo,

www.argo.cz, argo@argo.cz,

Milíčova 13, 130 00 Praha 3,

v roce 2026 jako svou 6117. publikaci.

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod.

První vydání.

ISBN 978-80-257-5015-5

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod KOSMAS

Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice

Telefon: 226 519 383

E-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v přátelském internetovém knihkupectví

www.kosmas.cz.

Kullervo, syn Kalervův, je z Tolkienových hrdinů možná tím nejméně sympatickým: neotesaný, nerudný, svárlivý, mstivý, a navíc i nevzhledný. Tyto rysy mu však dodávají realismu a on se jim navzdory – nebo snad jejich zásluhou – stává postavou paradoxně přitažlivou. Vítám proto příležitost seznámit s tímto složitým hrdinou širší okruh čtenářstva, než jaký ho znal až dosud. Stejně tak jsem vděčna za příležitost vylepšit svůj první přepis Tolkienova rukopisu zařazením částí textu, jež byly nedopatřením vypuštěny, opravit editorská řešení založená na dohadech a odstranit tiskové chyby, které v prvním vydání zůstaly. Doufám proto, že zde předkládaná podoba textu lépe odpovídá tomu, co jím Tolkien chtěl sdělit.

Od dob prvního vydání pokročil výzkum v otázce, jakou roli *Příběh o Kullervovi* sehrál ve vývoji Tolkienova raného prajazyka, quenijštiny. John Garth a Andrew Higgins prozkoumali etnická i místní jména v dochovaných verzích příběhu s ohledem na Tolkienovo vynalézání jazyků: John ve studii „From Adaptation to Invention“ (*Tolkien Studies*, sv. XI, s. 1–44) a Andrew ve druhé kapitole své průlomové disertace o Tolkienových prvních jazycích s názvem „The Genesis of J. R. R. Tolkien’s Mythology“ (Cardiff Metropolitan University, 2014). Svou prací přispěli k tomu, co o Tolkienových raných filologických snahách víme, a obohatili naše porozumění jeho legendáriu jako celku.

Texty zde otištěné – Tolkienova nedokončená raná práce „The Story of Kullervo“ a dvě verze jeho přednášky o zdroji této práce proslovené na Oxfordské univerzitě pod názvem „On the *Kalevala*“ – vyšly poprvé

roku 2010 v časopise *Tolkien Studies* (sv. VII) a já děkuji Tolkienově nadaci za dovození je zde otisknout znovu. Mé poznámky a komentáře jsou zde přetištěny se svolením nakladatelství West Virginia University Press. Má esej – „Tolkien, *Kalevala* a *Příběh o Kullervo*“ („Tolkien, *Kalevala* and ‚The Story of Kullervo‘“) – je zde přetištěna se svolením nakladatelství Kent State University Press.

Poděkování za tuto knihu dlužím i několika lidem, bez jejichž pomoci by nikdy nevznikla. První z nich je Cathleen Blackburnová, jíž jsem se s myšlenkou, že by se *Příběh o Kullervo* měl dostat k širšímu okruhu, než je čtenářstvo jediného akademického časopisu, svěřila jako první. Cathleen děkuji i za to, že tento projekt provedla celým schvalovacím procesem v Tolkienově nadaci a v jejím dvorním nakladatelství, HarperCollins. Této nadaci a nakladatelství jsem pak vděčna za to, že mi daly za pravdu v tom, že si Tolkienův *Kullervo* nové a samostatné vydání zaslouží. Děkuji rovněž Chrisi Smithovi, redaktoru nakladatelství, který má tolkienovské záležitosti na starosti, za to, jak mi ve snaze zprostředkovat Tolkienův *Příběh o Kullervo* širšímu čtenářskému okruhu pomáhal a radil i jak mě podporoval.

Máme-li místo *Příběhu o Kullervovi* v souboru Tolkienovy tvorby plně docenit, je třeba se na něj podívat z několika úhlů. Není jen Tolkienovou nejranější povídkou, ale i jeho prvním pokusem o sepsání tragédie a rovněž i jeho nejčasnější výpravou do tvorby mýtů. V obecné rovině se tak *Příběh* stal předchůdcem celého Tolkienova beletristického kánonu. V užší perspektivě je pak zásadním zdrojem jeho budoucí „mytologie pro Anglii“, totiž „*Silmarillionu*“. Tolkienovo převyprávění ságy o neblahém Kullervovi představuje syrový materiál, z nějž vytvořil jeden ze svých nejsilnějších příběhů, *Húrinovy děti*. A pojmem-li to ještě úžeji, postava Kullerva je zárodečnou podobou nejtragičtějšího – a podle některých jediného tragického – hrdiny Tolkienovy mytologie, Túrina Turambara.

Z Tolkienovy korespondence víme už dávno, že když jako mladík školou povinný objevil *Kalevalu* neboli „Zemi hrdinů“, jen nedlouho předtím vydaný soubor písní čili *run*, jejichž tvůrci byli negramotní obyvatelé finského venkova,* tento objev jej silně upoutal a stal se jedním z prvních činitelů, jež ovlivnily podobu legendária, které Tolkien vytvořil. V dopise redaktoru Miltonu Waldmanovi roku 1951 Tolkien přiznal, jak ho vždycky rmoutilo, že jeho vlast je, pokud jde o mýty, tak chudá.** V jeho očích neměla žádné „vlastní příběhy“,*** srovnatelné s mýty jiných zemí. V onom dopise se svěčil, že na něj „hluboce

* Přísně vzato nejde jen o Finsko v jeho soudobé podobě, ale i o další důležité oblasti, Karélii počínaje, jak o tom Tolkien a Fliegerová píší dále (pozn. překladatele).

** Dopis č. 131 patrně z roku 1951, Dopisy, s. 238.

*** Tamtéž.

zapůsobily“ mýty „řecké, keltské, románské, germánské, skandinávské“ a (zvláště) „finské“.* A ovlivnily ho dozajista, neboť to, jak se do nich ponořil, ho téměř stálo jeho první bakalářské zkoušky (v akademickém roce 1912–1913), jak se roku 1944 přiznal v dopise synu Christopherovi,** a zároveň finština „příběh rozsvítla jako raketa“, jak napsal v roce 1955 v listu W. H. Audenovi.***

V době, kdy Tolkien na kullervovském příběhu pracoval, představoval jeho zdroj, *Kalevala*, stále ještě čerstvý přírůstek do existujícího souboru světových mýtů. Na rozdíl od mýtů s dlouhou literární tradicí byly kalevaské písně sebrány a souhrnně vydány teprve v polovině devatenáctého století, o což se postaral lékař a amatérský**** folklorista Elias Lönnrot. Tyto písně se v celku evropské mytologie svým tónem vymykaly natolik, že věda přehodnotila význam pojmů, jako je *epos* či *mýtus*.***** Bez ohledu na tyto rozdíly a přehodnocení mělo vydání *Kalevaly* na finské národní společenství zásadní vliv. Finové žili po staletí pod cizí nadvládou – od třináctého století do roku 1809 bylo Finsko součástí Švédska a poté až do roku 1917 patřilo k Rusku, jemuž Švédsko rozsáhlé části finského území odstoupilo. Objevení původní domácí mytologie v době, kdy se mýtus začal spojovat s vlastenectvím, dodalo Finům pocit kulturní nezávislosti a národní identity a Lönnrota učinilo hrdinou národa. *Kalevala* vlila energii do žil rodícímu se finskému nacionalismu a ovlivnila vyhlášení finské nezávislosti na Rusku (1917). Je dost dobře možné, že vliv *Kalevaly* na Finy jakožto „mytologie pro Finsko“ zapůsobil na Tolkiena stejně hluboce jako kalevaské zpěvy samy a že sehrál zásadní roli v jeho deklarované touze vytvořit tzv. „mytologii pro Anglii“, jakkoli to, co fakticky popsal, byla mytologie, již by

* *Tamtéž.*

** *Dopis č. 75 Christopheru Tolkienovi, Dopisy, s. 153.*

*** *Dopis č. 163, Dopisy, s. 353.*

**** *Hodnocení „amatérský“ platí o Lönnrotovi jako folkloristovi pouze ve smyslu vášnivého zaujetí pro věc. Jinak, ač vystudoval lékařství a filologii, byl jeho folkloristický přístup na svou dobu plně vědecký (pozn. překladatele).*

***** *Zároveň vyvolaly otázky ohledně úlohy sběratele v procesu výběru, editace a prezentace sebraného materiálu a vedly až k diskusi o tom, zda je Kalevala skladbou, jež z folklóru vychází skutečně autenticky (diskuse o tom, zda jde ještě o pravý folklór, či o folklór falešný či nepravý, tzv. fakelore). To je ale jiné téma. Když se Kalevalou začal zabývat Tolkien, přijímali ji on i druzí zcela bez výhrad.*

Anglii mohl „věnovat“. * To, že svého Kullerva Tolkien později vtělil do postavy ze své vlastní mytologie, Túrina Turambara, dosvědčuje, že *Kalevala* jeho tvorbu ovlivňovat nepřestala.

Tolkien se s *Kalevalou* seznámil roku 1911 v překladu W. F. Kirbyho z roku 1907 jako student King Edward's School v Birminghamu. Kirbyho převod jej neuspokojil, ale kalevalskou látku samu přirovnal k „úžasnému vínu“. ** Tolkienův kullervovský příběh i doprovodné dvě verze přednášky „O Kalevalě“ („On the *Kalevala*“) vypovídají o jeho nadšené snaze sdílet s druhými chuť tohoto nového vína, jeho neotřelá a pohan- ské tóny a „rozkošné přehánění“ příznačné pro příběhy, jež považoval za „divoké... necivilizované a primitivní“. Tyto necivilizované a primi- tivní příběhy začaly jeho představitost zaměstnávat natolik, že když na podzim roku 1911 nastoupil na Oxfordskou univerzitu, vypůjčil si v knihovně Exeter College *Finskou gramatiku* od C. N. E. Eliota ve snaze naučit se finsky natolik, aby dokázal *Kalevalu* číst v původním znění. Tato snaha však byla do značné míry marná a on zkormoučeně doznal, že jeho útok byl „s těžkými ztrátami odražen“.

Tolkiena zvláště zaujala postava, kterou překřtil na „neblahého Kullerva“*** a jež z kalevalských hrdinů stojí nejbližší tragickému pólu. Zaujala jej dokonce do té míry, že v posledním roce bakalářského stu- dia napsal své snoubence Edith Brattové (bylo to někdy v říjnu 1914), že se pokouší „převést jeden z příběhů – jenž je opravdu skvělý a na- nejvýš tragický – do povídky... proložené kousky poezie“.**** Šlo o „pří- běh o Kullervovi“, jehož podstatná část vznikla, nakolik jsme schopni přesnějšího vymezení, někdy v letech 1912–1914***** a téměř s jistotou dříve, než narukoval a byl roku 1916 odvelen do Francie. Přesnější da- tace není snadná. Tolkien sám *Příběh* datuje už do roku 1912, badatelé Wayne Hammond a Christina Scullová upřednostňují rok 1914 a John Garth vznik textu klade až na sklonek roku 1914. Titulní strana rukopisu

* *Srov. dopis č. 131 Miltonu Waldmanovi, Dopisy, s. 238.*

** *Dopis č. 163 W. H. Audenovi, Dopisy, s. 353.*

*** *Dopis č. 257 Christopheru Brethertonovi z r. 1964, Dopisy, s. 536.*

**** *Dopis č. 1 Edith Brattové, Dopisy, s. 18.*

***** *Dopis č. 163 W. H. Audenovi, Dopisy, s. 354, ovšem vročení uvedené v tomto dopisu je 1912–1913 (pozn. překladatele).*

(Vyobrazení č. 1) nese v roce 1916, uvedené v závorce rukou Christophera Tolkiena, ale protože se nachází na rubu textu oslavné řeči u příležitosti udělení čestného doktorátu Tolkienovi na National University of Ireland roku 1954, bylo zaznamenáno s odstupem téměř čtyřiceti let. Dataci do roku 1916 zpochybňuje i poznámka připojená tužkou níže: „HC [Humphrey Carpenter] říká 1914.“ Ta byla nejspíš pořízena během doby, kdy Carpenter pracoval na Tolkienově životopise, anebo krátce poté, přičemž kniha vyšla roku 1977.

Přesně datovat vznik jakéhokoli díla bývá obtížné, protože tvůrčí aktivita se většinou odbývá v delším čase, počínaje prvním nápadem a konče definitivní verzí, a může být průběžně zastavována a jednou či opakovaně revidována. Pokud nezískáme další rukopisná svědectví, není možné Tolkienovu práci na „Kullervovi“ od okamžiku prvního nápadu po chvíli, kdy ji Tolkien (nadobro) přerušil, datovat přesněji než do období let 1912–1916. Vcelku jisté se jeví, že s příběhem nezačal dříve, než se roku 1911 s *Kalevalou* seznámil, a že na něm už dále nepracoval poté, co byl v červnu 1916 odvelen do Francie. Z Tolkienova komentáře v dopise Edith se zdá, že „jako raketa“ příběh rozsvítily právě tragické stejně jako mytické rysy Kullervova příběhu a že Tolkiena přitahovaly tak mocně, že pocítil potřebu příběh převyprávět.

Ponecháme-li nyní stranou hmatatelný vliv tohoto textu na příběh Túrina Turambara, je *Příběh o Kullervovi* pozoruhodný i tím, jak předjímá vypravěčské postupy v souboru budoucího Tolkienova díla. Ohlašuje, aniž by přesně využíval kterýkoli z nich, řadu žánrů či kategorií či forem – povídku, tragédii, převyprávění mýtu, poezii, prózu –, v nichž Tolkien později psal. *Příběh o Kullervovi* je povídkou, tragédií, mýtem i směsí prózy a poezie zároveň, a přece – byť u tak raného díla stěží překvapivě – není žádný z těchto žánrů realizován plně, nýbrž jen v zárodečné podobě. Ve všech těchto oblastech tak *Příběh* stojí poněkud stranou souboru Tolkienova díla. Jako povídka vybízí ke srovnání s jeho pozdějšími povídkami *Tulák Rover*, *List od Nimrala*, *Sedlák Jiljí z Oujezda* a *Kovář z Velké Lesné*, jako převyprávění mýtu se řadí k *Legendě o Sigurdovi a Gudrún* a k *Artušově pádu*, a mísením prózy a poezie

* *Dopis č. 163*, *Dopisy*, s. 353.

upomíná na podobný rys Tolkienova mistrovského díla, *Pána prstenů*. Prostor pro srovnání se nabízí i stylisticky, neboť „kousky poezie“ poměrně často přecházejí v rytmizovanou prózu, která připomíná směr poezie a prózy v řeči Toma Bombadila.

Zde nicméně srovnání končí, neboť v jiných ohledech má *Příběh o Kullerovi* s většinou zmíněných děl společného málo. Pouze *Legenda o Sigurdovi a Gudrún* zachycuje pohanskou atmosféru, jež tvoří podstatu *Příběhu o Kullerovi*, a *Artušův pád* zase vědomí nevyhnutelného zániku. *Tulák Rover* sice vykazuje, jak poukázal nedávný výzkum, řadu zřetelných podobností se staroirskými příběhy o mytických plavbách *immrama*,* avšak svým zrodem i literárními osudy je v zásadě příběhem pro děti. *List od Nimrala*, ačkoli se odehrává v neurčitě moderní době a v prostředí, které byt' zůstává neurčené, je dozajista Tolkienovou Anglií, vyznívá jako podobenství o putování duše a je daleko nejalegoričtějším ze všech Tolkienových textů. *Sedlák Jiljí z Oujezda* je hravě satirickou pseudobáčkou s řadou učených vtipů a aktuálních narážek na Tolkienův Oxford, určených zasvěcencům. *Kovář z Velké Lesné* je zase čistou pohádkou a umělecky nejsoudržnější z Tolkienových kratších próz. *Příběh o Kullerovi* – zásadně nikoli určený dětem, ani hravý, ani satirický, neobsahující alegorii a jen pramálo spjatý s říší *Faërie*, kteréžto pouto Tolkien shledával u pohádek jako zásadní – je na rozdíl od nich všech nesmlouvavě temným, zlověstným a tragickým příběhem o krevní mstě, vraždách, zneužívání dětí, pomstě, incestu a sebevraždě, jenž se od Tolkienových ostatních krátkých próz liší tónem i obsahem natolik, že patří vlastně do jiné kategorie.

Jakožto tragédie odpovídá *Příběh o Kullerovi* do značné míry aristotelským charakteristikám žánru: obsahuje *katastrofu* neboli náhlý obrat v ději a osudu hrdiny, *peripetii* čili zvrat, kterým postava nechťc způsobí opak toho, co bylo zamýšleno, a *anagnorizi* neboli proces, jímž se postava od nevědomosti propracuje k poznání sebe sama. Klasickým příkladem je Oidipus, hrdina dramatu, které Sofoklés umístil do kvazihistorického

* Srov. článek tolkienistky Kris Swankové „The Irish Otherworld Voyage of Roverandom“ (Tolkien Studies: An Annual Scholarly Review, sv. 12, ed. David Bratman, Michael D. C. Drout and Verlyn Flieger, West Virginia University Press, 2015).

času a místa – Théb čtvrtého století př. n. l. Tolkienovy fiktivní středo-
zemské příklady jsou Túrin Turambar, jemuž jako bezprostřední model
posloužil právě Kullervo, a jeho nejnepravděpodobnější tragický hrdina
Frodo Pytlík, jehož pouť a emocionální vývoj ze Dna pytle k Hoře osudu
jej – v kontextu dějin Středozeemě – provedou všemi aristotelskými nor-
mami, a s Túrinem Turambarem se to má obdobně. *Příběh o Kullervovi*
je naproti tomu zásadně ahistorický a vytváří svůj vlastní uzavřený svět,
v němž se vše odehrává v čase, kdy „kouzla byla dosud nová“.

Coby nejranější plod Tolkienovy snahy přizpůsobit existující mýtus
vlastnímu záměru se *Příběh o Kullervovi* řadí po bok dalším dvěma ta-
kovým, avšak zralejším pokusům, jež se hypoteticky datují do dvacá-
tých nebo třicátých let dvacátého století. Jde o *Legendu o Sigurdovi a Gu-*
drún, Tolkienovo přebásnění příběhu o Völsunzích z islandské *Starší*
Eddy, a *Artušův pád*, převod dvou středoanglických artušovských románů
do současné angličtiny aliteracním veršem. Stejně jako Artuš a Sigurd
byl i Tolkienův Kullervo nejnovější podobou mytické postavy vysky-
tující se v řadě literárních zpracování. Jisté rysy Kullerva jako hrdiny
lze dosledovat k raně středověkému irskému Amlaidhemu, Amlethovi
z *Činů Dánů* (Gesta Danorum) skandinávského kronikáře dvanáctého
století Saxona Grammatika a později i k renesančnímu princí Hamle-
tovi Williama Shakespeara. Tento sled pak vrcholí Kullervem z *Kalevaly*,
jemuž byl Tolkien poplatný nejpřímočařeji. A přece lze říci, že tento
Tolkienův příběh neodpovídá ani jeho pozdějším mytickým adaptacím.
Zaprvé totiž platí, že *Kalevala* i Tolkienův Kullervo jsou známi mnohem
méně nežli Sigurd a Artuš. *Příběh o Kullervovi* se tak pro mnoho čtenářů
obeznámených se Sigurdem i Artušem stane vůbec prvním setkáním
s tímto nepravděpodobným hrdinou. Tolkienovo zpracování s sebou
proto nevěče žádnou zátěž z minulosti a jen stěží se setká s předsudky
jakéhokoli druhu. Jen málokteří z Tolkienových čtenářů – pokud vů-
bec nějací – v Kullervovi rozpoznají Shakespearova prince Hamleta,
byť ti bystrozrací možná postřehnou, že postava Kullervova nelítost-
ného a bezohledného strýce Untama vyrostla ze stejného semene jako
Hamletův nelítostný a bezohledný strýc Claudius.

Z hlediska vyprávěcí formy stojí Tolkienův „Kullervo“ někde mezi jeho
povídkovou tvorbou a rozsáhlými básněmi, neboť je podán kombinací

prózy a poezie, kdy se dlouhé veršové úseky střídají se stylizovaným vyprávěním v próze. Stejně jako v *Legendě o Sigurdovi a Gudrún* jde o milostný příběh zmaru, v němž lidským aktérům nekyne žádná naděje, a stejně jako v *Artušově pádu* jde o příběh, v němž se osud a lidská rozhodnutí uplatňují rovnou měrou coby nelítostní určovatelé běhu života. Ve shodě s *Artušovým pádem* a na rozdíl od *Legendy o Sigurdovi a Gudrún* zůstal „Kullervo“ nedokončen a závěrečné scény, jimiž měl příběh vyvrcholit, skončily pouze načrtnuté v osnově a poznámkách. Jeho nedokončenost je smutně příznačným rysem velké části Tolkienova díla: pokud jde o „silmarillionské“ příběhy, stačil jich za života dokončit méně, než je těch, jež po jeho smrti zůstaly rozepsané. To je však jen jediné negativum a *Příběh o Kullerovi* si jinak, ze všech výše uvedených důvodů, být součástí kontinua Tolkienovy umělecké tvorby zaslouží.

Největší význam *Příběhu o Kullerovi* však spočívá, jak jsme již uvedli, v tom, že je předchůdcem jednoho ze základních příběhů Tolkienova legendária, *Húrinových dětí*, přičemž hlavní postava *Příběhu* zřetelně předjímá hrdinu *Húrinových dětí* Túrina Turambara. Tolkien sám sice pro Túrina uváděl i další inspirační zdroje, jako je staroseverská *Edda*, z níž si vypůjčil Túrinův vítězný souboj s drakem, a Sofoklův Oidipus, který je stejně jako Túrin (jak bylo řečeno výše) tragickým hrdinou hledajícím svou vlastní totožnost, avšak bez nadsázky je možno říci, že bez *Kalevaly* by nebylo *Příběhu o Kullerovi*, a bez *Příběhu o Kullerovi* by zase neexistoval Túrin. Bez Túrinova příběhu by Tolkienova fikční mytologie dozajista postrádala mnoho ze své tragické síly stejně jako svou nejpřesvědčivější narativní trajektorii, pomineme-li ovšem *Pána prstenů*. V „Kullerovi“ rovněž rozpoznáváme, byť vzdálenější ozvěnou, řadu motivů, jež se v Tolkienových vyprávěních vracejí: motiv dítěte bez otce, motiv nadpřirozeného pomocníka, motiv napjatého vztahu mezi strýcem a synovcem a motiv s láskou opatrovaného talismanu či předmětu po předcích. I když se tyto motivy objevují v nových vyprávěcích kontextech a někdy jsou využity v docela jiných funkcích, přece tvoří souvislou linii, jež začíná *Příběhem o Kullerovi*, Tolkienovým prvním opravdovým beletristickým textem, a končí *Kovářem z Velké Lesné*, poslední povídkou vydanou za jeho života.

Ve výše zmíněném dopisu Waldmanovi Tolkien vyjádřil naději, že jím vynalezený mýtus ponechává prostor „pro jiné myslí a ruce vládnoucí barvami, hudbou a dramatem“.* Je možné, že i zde měl na mysli *Kalevalu*, protože jeho odkaz k malbě a hudbě a prostoru pro další ruce může být narážkou na ztvárnění kalevalských příběhů malíři a hudebními skladateli, kteří v ní našli inspiraci pro svou tvorbu stejně jako on. Význačné příklady zde představují skladatel Jean Sibelius a malíř Akseli Gallen-Kallela, dva z nejvýznamnějších finských umělců konce devatenáctého a počátku dvacátého století. Převáděje mýtus do hudební řeči, Sibelius z *Kalevaly* vytěžil orchestrální suity *Lemminkäinen* a *Tapiola* i delší symfonickou báseň *Kullervo* pro orchestr a sbor. Akseli Gallen-Kallela, nejvýznačnější finský malíř moderní doby, na plátně ztvárnil celou řadu kalevalských scén, k nimž patří i čtyři obrazy zachycující nejdůležitější okamžiky v životě Kullervově. Obliba této postavy a její přitažlivost pro umělce svědčí o tom, že Kullerva lze považovat za jisté folklorní ztělesnění divokosti a neklidné iracionality charakterizující neméně neklidnou moderní dobu. A velké fantazie není zapotřebí ani k tomu, abychom ve stejném světle objevili zpodobení téhož typu hrdiny v Tolkienově Túrinu Turambarovi, produktu téhož válkou zpusťšeného věku.

Vývoj Tolkienova kullervovského příběhu odráží děj Run 31–36 v *Kalevale*. Ty v Kirbyho překladu nesou název „Untamo a Kullervo“, „Kullervo a žena Ilmarinenová“, „Smrt Ilmarinenovy ženy“, „Kullervo a jeho rodiče“, „Kullervo a jeho sestra“ a „Kullervova smrt“. Ačkoliv se podávají jako samostatné básně,** tvoří soudržný (i když ne vždy plně jednotný) sled souvisle líčící příběh o katastrofickém sváru dvou bratří, který jednoho připraví o život a druhého promění v poručníka, jenž vůči svému chráněnci Kullervovi chová vražedné úmysly, novorozenému synu mrtvého bratra. Týrán a zneužíván poručníkem i jeho ženou,** chlapec přežije nešťastné dětství včetně tří pokusů jej zavraždit – utopením,

* *Dopis č. 131, Dopisy, s. 239.*

** *Samostatné jsou pouze v tom smyslu, že každá tvoří jednu z run, tj. zpěvů, v celku Kalevaly (pozn. překladatele).*

*** *Untamova žena nejenže v Kalevale nemá – na rozdíl od ženy Ilmarinenovy – žádnou podstatnou roli, ale není vůbec zmíněna (pozn. překladatele).*

upálením i oběšením – a nakonec se oběma pomstí, ale sám je následně zničen poté, co zjistí, že se nevědomky dopustil smilstva se svou sestrou, kterou rozpoznal až příliš pozdě. Tolkienovo pojetí příběh prohlubuje, stupňuje napětí a dodává mu psychologického prokreslení i tajemnosti, čímž propracovává postavy, a nejen zachovává, ale i zdůrazňuje pohanské a primitivní rysy příběhu, které Tolkiena ke *Kalevalě* původně přivábily.

Příběh o Kullerovi existuje v jediném rukopisu, MS Tolkien B 64/6, uloženém v oxfordské Bodleian Library. Jde o čitelný, ale hrubý náčrt textu s mnoha vyškrtanými pasážemi a s dodatky, opravami a úpravami po stranách i mezi řádky. Text je napsán tužkou na obou stranách třinácti očíslovaných a napůl přeložených listů formátu *foolscap*.^{*} Hlavní vyprávění se náhle přerušuje v polovině lícové strany listu 13, přibližně ve třech čtvrtinách příběhu. Na téže straně následují poznámky a osnovy pro zbytek příběhu (Vyobrazení č. 4, 5), které vyplňují zbývající místo a pokračují do horní části rubové strany. Kromě toho se dochovalo několik volných listů různé velikosti, které očividně obsahují předběžné osnovy děje, poznámky, seznamy jmen (Vyobrazení č. 3), soupisy rýmujičích se slov a několik verzí jednoho dlouhého veršovaného úseku příběhu „Nyní mužem shledávám se“ („Now in sooth a man I deem me“). Pokud, jak se zdá pravděpodobné, rukopis Tolkien B 64/6 obsahuje nejstarší a (kromě stran s poznámkami) také jedinou verzi příběhu, pak Tolkienovy úpravy v tomto rukopisu je třeba považovat za jeho konečné.

Zachovala jsem Tolkienovo místy svérázné užívání jazyka i často složitou syntaktickou stavbu, přičemž jsem pouze v několika případech doplnila interpunkci tam, kde to bylo nezbytné k upřesnění významu. Hranaté závorky označují domnělá čtení a slova či jejich části, jež chybí v rukopise, ale která jsem pro větší srozumitelnost doplnila. Nedůsledné používání diakritických znamének nad samohláskami – převážně makronu, méně často pak brevisu či přehlásky (umlautu) – lze spíše přičíst rychlosti psaní nežli záměrnému vynechání. Začátky vět, které Tolkien posléze zavrhl, vyškrtnutá slova a celé řádky jsem s výjimkou čtyř

^{*} *Starší papírový formát, ve Velké Británii dříve velmi běžný, který byl rozměry o něco užší a vyšší než dnešní formát A4 (pozn. překladatele).*

konkrétních případů vypustila. Ona čtyři místa – slovní spojení či věty, která jsou v rukopisu škrtnuta, ale pro příběh jsou zvláště zajímavá – jsem vložila do složených závorek.

Tři z těchto pasáží svědčí o tom, jak dlouhodobě Tolkienovu mysl zaměstnávala povaha magie a nadpřirozena. První dvě jsou součástí hned úvodní věty příběhu: 1) „(ve dnech) kouzel kdysi dávno“ („of magic long ago“) a 2) „kdy kouzla byla dosud nová“ („when magic was still new“). Třetí pasáž, dlouhá věta začínající slovy „a Kullervovi dal tři chlupy“ („and to Kullervo he [Musti] gave three hairs...“), mluví o psu Mustim, Kullervově nadpřirozeném pomocníku, a i ona dosvědčuje, jak je magie v příběhu zapojena. Čtvrtý úsek se v textu vyskytuje až později a váže se možná k autorově životní zkušenosti: „Co malý jsem matku ztratil“ („I was small and lost my mother...“).

Rozhodla jsem se nerušit plynutí textu (a čtenářovu pozornost) číselnými odkazy k poznámkám, ty však spolu s komentářem následují za vlastním příběhem. Vysvětlují některé pojmy a obraty, obsahují bibliografické odkazy a objasňují vztah mezi Tolkienovým příběhem a *Kalevalou* jako jeho zdrojem. V této části knihy čtenáři také najdou Tolkienův předběžný náčrt příběhu a budou tak moci pozorovat zřejmé posuny, které v něm nastaly, a sledovat, kudy se Tolkienova představitost ubírala.

Přítomné vydání Tolkienova příběhu spolu s doprovodnými náčrtu eseje „O *Kalevalé*“ tak zpřístupňuje badatelům, kritikům i čtenářům „skvělý“ a „nanejvýš tragický“ příběh, o němž Tolkien psal roku 1914 Edith a který tak podstatně přispěl k jeho legendáriu. Doufejme tedy, že v něm naleznou užitečný a hodnotný dodatek k jeho dílu.

Poznámka ke jménům

Příběh je nedokončeným dílem nejen pro svou neúplnost, ale také proto, že Tolkien zpočátku používal jména převzatá z *Kalevaly*, avšak v průběhu psaní je postupně nahrazoval vlastními, vymyšlenými jmény a přízvisky. To se netýká jmen hlavních postav – zavražděného bratra Kalerva, jeho syna Kullerva a bratra/strýce Untama, násilníka a vraha – i když i pro

ně Tolkien vynašel řadu přídatných jmen, jež s *Kalevalou* nijak nesouvisí. V textu však se jmény nepracuje důsledně a tu a tam se ke jménu, které již dříve zavrhl, vrací nebo je opomene změnit. Nejvýznamnější změnou je náhrada jména *Ilmarinen*, které v *Kalevale* označuje kováře, jménem *Āsemo*, jímž Tolkien pojmenovává jeho protějšek v příběhu vlastním (k tomu srov. heslo **Kovář Āsemo** a delší rozklad k původu tohoto jména v příslušných Poznámkách a komentáři). Dále Tolkien experimentoval s alternativami jmen Kullervovy sestry a psa, kteří se jmenují *Wanōna* a *Musti*.

Jak mě upozornil Carl Hostetter, některá z vymyšlených jmen v *Příběhu o Kullervovi* odrážejí nebo předznamenávají Tolkienovy nejranější známé pokusy o jeho prvotní umělý jazyk, quenijštinu. Ke quenijšsky znějícím jménům patří jména bohů *Ilu*, *Ilukko* a *Ilwinti*, jež všechna silně upomínají na *Ilúvatar*, jméno božské bytosti ze *Silmarillionu*. Kalervovo přízvisko *Kampa* se zase v rané quenijštině vyskytuje jako jméno jedné z Tolkienových nejranějších postav, Eärendela, a znamená „Skokan“. Místní jméno, které se vyskytuje v podobách *Kēme* nebo *Kēmēnūme* a Tolkien jej ve svém příběhu glosuje jako „Velká země, Rusko“ (Vyobrazení č. 2), se v quenijštině vykládá ve významu „země, půda“. Místní jméno *Tēlea* (synonymum jména *Karelja*) upomíná na silmarillionské Teleri, jeden ze tří elfských kmenů, které se ze Středozemě vydaly do Valinoru. *Manalome*, *Manatomi*, *Manoini*, což jsou slova pro „oblohu“ či „nebe“, zase evokují quenijské *Mana/Manwë*, jméno nejvyššího z Valar, silmarillionských polobohů. Nepřímé důkazy se zdají podporovat časovou souvislost mezi jmény v *Příběhu o Kullervovi* a Tolkienovou zvolna se formující quenijštinou, jejíž nejranější doklady obsahuje Lexikon quenijštiny (*Qenya Lexicon*).

S vývojem quenijštiny se čtenář může podrobněji seznámit v Tolkienově textu „*Qenyaqetsa: The Qenya Phonology and Lexicon*“, který podle všeho vznikl v letech 1915–1916 a vyšel roku 1998 jako dvanáctý svazek časopisu *Parma Eldalamberon*.

Verlyn Fliegerová